

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ МАЛОПРОДУКТИВНИХ ЗЕМЕЛЬ НА ПОЛІССІ

А.А. НЕЧИПОРУК
кандидат економічних наук
М.В. НАУМЕНКО
Науково-дослідний центр
“Поліська агропромпродуктивність”

Викладено агроекономічні критерії оцінки малопродуктивних земель на Поліссі, доцільність та ефективність їх повноцінного застосування у сільськогосподарському виробництві.

Постановка проблеми. Стрімке зростання населення планети за обмежених ресурсів для його харчування разом із процесами деградації ґрунтів, опустелюванням і забрудненням, виснаженням енергетичними рослинами та дефляцією ґрунтів вимагає звернути увагу на використання малопродуктивних земель, яких тільки на Поліссі понад 30 % від усіх кислих ґрунтів України. Земельні угіддя – це землі, що систематично використовуються, або можуть бути використані за певних умов для сільськогосподарського виробництва. Сільськогосподарські землі – це землі, які використовуються для вирощування сільськогосподарських культур. Однак значна частина земельних угідь на Поліссі вилучена із сільськогосподарського виробництва через їх низьку родючість за різних причин. Такі землі дістали назву непродуктивних тому, що сільськогосподарське виробництво на них неефективне, тобто економічно не вигідне. Низька природна або низька набута родючість кислих дерново-підзолистих ґрунтів Полісся зумовлена, перш за все, високою фільтрацією ґрунту, низькою ємністю вбирання хімічних елементів та вологи, переважанням низхідних потоків вологи, що сприяє високій міграції водорозчинних речовин і вимиванню їх за межі гумусного шару.

Однак ринкові відносини, з перманентною зміною форм власності суб'єктів господарювання сільськогосподарського виробництва вимагають нових підходів щодо розробки шляхів збереження, відтворення та підвищення родючості таких ґрунтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку економіки виробник сільськогосподарської продукції орієнтується в першу чергу на рівень ринково-господарських відносин, але в той же час згідно з Законом України “Про охорону земель” він повинен враховувати екологічні наслідки свого господарювання та виконувати вимоги із захисту ґрунту, забезпечувати відтворення родючості наданих йому земель в оренду й приватну власність [1, с.12]. Проблема повноцінного використання малопродуктивних земель у сільськогосподарському виробництві до і після введення у дію вищезгаданого чинного законодавства цікавила багатьох вчених, дослідження яких дали змогу вирішувати це питання насамперед у рослинництві. Такі відомі вчені-ґрунтознавці, як В.Ф. Вальков, В.В.Носко, Р.С.Медведева, Г.Я.Трускавецький, Б.С.Чесняк вивчали продуктивність ґрунтів на Поліссі та шляхи підвищення їх ефективності на фоні меліорації, яка за радянських часів була звичайним явищем. Нині захист ґрунтів від ерозії, запобігання процесам дефляції, виснаження ґрунтів, їх закислення та засолення цікавить таких сучасних вчених-аграріїв, як М. В. Зубець, В. П. Ситник, В. О. Круть, М. С. Рижук, М. Д. Безуглий, Ю. І. Савченко, І. М. Савчук, В. М. Венгер, Й. М. Юрківський та інші. Однак безперечно, що проблеми дефляційних процесів на землях Полісся, як і проблеми відтворення малопродуктивних земель, насамперед вивчаються саме фахівцями Інституту сільського господарства Полісся.

Мета дослідження – висвітлити питання оцінки та ефективного використання малопродуктивних земель на Поліссі, недостатня увага до яких вектором свого впливу призводить до погіршення соціально-економічного становища у регіонах, що географічно розміщені на малопродуктивних землях, виявити чинники, які заважають їх використанню у сучасному сільськогосподарському виробництві.

Об'єкт дослідження – процес формування критеріїв агроекономічної оцінки малопродуктивних земель у південних регіонах України для їх повноцінного використання у сільськогосподарському виробництві.

Методи досліджень. Монографічний метод використовувався для вивчення передового досвіду та тенденцій застосування малопродуктивних земель, статистичний – під час дослідження кількісних показників площ малопродуктивних земель на Поліссі та безпосередньо у Житомирській області.

Виклад основного матеріалу. За даними останнього агрохімічного обстеження встановлено, що в усіх регіонах України зменшився вміст у ґрунтах рухомого фосфору, а на Поліссі суттєво підвищився рівень кислотності ґрунту. Більше того, простежується загрозна тенденція до динаміки збільшення площ таких ґрунтів..

За загальноприйнятою практикою землеробства темпи вапнування мають випереджати темпи внесення мінеральних добрив, оскільки лише це на 20-30 % підвищує ефективність мінеральних добрив (табл. 1). Для прикладу наводиться економічна ефективність від застосування мінеральних добрив під основні сільськогосподарські культури за 2003-2004 рр. у сільськогосподарських підприємствах зони Полісся та України в цілому [2, с. 107].

Таблиця 1

Економічна ефективність застосування мінеральних добрив під основні сільськогосподарські культури

Показник	Полісся			Україна		
	Озима пшениця	Цукрові буряки	Картопля	Озима пшениця	Цукрові буряки	Картопля
Внесено мінеральних добрив, д.р.						
тис.т	14,7	12,6	1,0	96,3	63,7	2,4
кг/га	52,4	193,4	153,8	46,0	108,0	160,0
Приріст урожаю за рахунок добрив, тис.т	64,6	378,0	20,5	462,2	1891,8	45,4
Вартість приросту урожаю, млн грн	41,0	53,0	12,7	293,6	265,4	28,3
Витрати на придбання і використання добрив, млн грн	15,8	16,8	1,5	103,7	85,1	3,6
Умовно чистий дохід:						
усього, млн грн	25,3	36,2	11,3	189,9	180,3	24,7
на 1 грн витрат, грн	1,60	2,15	7,65	1,83	2,12	6,86

Джерело: за даними Інституту сільського господарства Полісся НААНУ.

Історичний досвід розвитку землеробства доводить, що основним чинником докорінного поліпшення агрохімічних, фізико-хімічних і фізичних властивостей кислих ґрунтів є їх хімічна меліорація, або вапнування. Більшість сільськогосподарських культур після внесення хімічних меліорантів підвищують урожайність. Розрахунки економічної ефективності вапнування кислих ґрунтів на Поліссі у 2003-2004 рр., які проводили і продовжують проводити фахівці Інституту сільського господарства Полісся НААНУ вказують, що 1 грн, витрачена на вапнування у зоні Полісся, забезпечує 1,90 грн чистого прибутку (табл. 2) [2, с.108]. При зміні курсу національної валюти вищезазначений показник змінюється в рази.

Таблиця 2

Зона	Площа вапнування, тис.га	Вартість приросту урожаю, тис.грн	Витрати на вапнування, тис.грн	Умовно чистий дохід	
				Усього, тис. грн	На 1 грн витрат, грн
Полісся	9,3	7407,4	2548,2	4859,2	1,90

Джерело: за даними Інституту сільського господарства Полісся НААНУ.

За даними досліджень у 2009 році окупність однієї гривні витрат на вапнування з урахуванням післядії становить уже 3-4 грн [3, с.90]. У разі змін курсу національної валюти вищезазначений показник змінюється в рази.

Отже, вапнування ґрунту поліпшує його фізичні та фізико-хімічні властивості. Під впливом вапна більш зв'язані ґрунти стають пухкішими і легше обробляються. Приріст врожаю сільськогосподарських культур від оптимальних норм внесеного вапна неодноразово доводилися багаторічними дослідженнями різних наукових установ. Наприклад дані, наведені у таблиці 3, свідчать, що приріст урожаю навіть однієї і тієї ж культури коливається, що зумовлено багатьма факторами, головним з яких є показник кислотності ґрунту. Указане дозволяє зробити висновок про пріоритетність вапнування в раціональному використанні малопродуктивних земельних ресурсів. Для усунення надлишкової кислотності у зоні Полісся необхідно вносити щорічно близько 4 млн т меліорантів на площі 0,8 млн га, для чого у системі АПК доцільно мати власну індустрію виробництва хімічних меліорантів на базі розширення добування та переробки місцевих карбонатних порід [2, с.63].

Таблиця 3

Приріст урожаїв сільськогосподарських культур від внесення оптимальних норм вапна, ц/га

Культура	Полісся	Прикарпаття і Закарпаття
Озима пшениця	2,0-5,5	3,5-5,9
Озиме жито	2,0-4,0	2,0-5,0
Ячмінь	2,0-6,8	2,8-9,0
Овес	0,6-1,5	-
Кукурудза на зерно	3,0-9,8	4,8-9,8
Силос	55-130	25-129
Картопля	19-50	23-52
Льоноволокно	0,5-2,1	1,3-2,0
Насіння	0,4-0,5	1,0-1,3
Цукрові буряки	-	30-86
Горох	1,8-3,4	4,7-9,0
Люцерна сіно	-	27,0-46,0
Конюшина сіно	7,0-20,0	15,0-40,0

Джерело: за даними Інституту сільського господарства Полісся НААНУ.

Зважаючи на наведене вище, не зайвим буде виокремити вплив карбонатних меліорантів на хімічний склад ґрунту або на ґрунтовий розчин. Це необхідно перш за все тому, що значні території Полісся розміщені на дерново-підзолистих і світло-сірих та сірих лісових супіщаних закислених ґрунтах із *pH* нижче 6, які мають дуже низький вміст рухомих форм фосфору і калію (до 8 мг/100 г ґрунту). Не менш поширені на Поліссі дерново-приховано-підзолисті, дерново-слабо- і середньопідзолисті піщані, глинисто-піщані із глеуватими відмінами. Такі ґрунти дуже поширені на Чернігівщині, особливо у придніпровській її частині та в північних районах, центральному (Київська, Житомирська області) і західному Поліссі (Рівненська, Волинська області). Вони теж бідні на поживні речовини та гумус, що робить їх малопродуктивними та малопродатними для землеробства [2, с.61-62]. Однак такі землі ідеально підходять для заліснення, особливо для вирощування

сосни *Pinus silvestrus*. Такі землі лише формально включені до складу польових сівозмін, на практиці ж – це малопродуктивні вигони. Для їхнього поліпшення потрібна особлива система господарювання, побудована на застосуванні достатньої кількості органічних добрив та посівів на сидерати (зелене добриво) у поєднанні з мінеральними добривами. Для нормалізації реакції ґрунтового розчину доцільне застосування значних доз вапна у формі матеріалів, що містять магній (доломіт). Для виробництва кормів їх слід використовувати в основному під сінокоси, які теж необхідно ретельно удобрювати [4, с.76; 5, с.108-109]. Однак це потребує великих матеріальних витрат, тому нині існує практика виключення малопродуктивних земель із сільськогосподарського обробітку для залісення. Таблиця 4 містить дані про кількість вилучених земель тільки у Житомирській області по районах протягом 2005-2006 рр. На жаль неспроможність сучасних інвесторів-орендарів земельних паїв із фінансових причин організувати повноцінне землеробство стосується не тільки непродуктивних, а й повноцінних продуктивних земель, яких тільки на Поліссі майже 35% щорічно вимушено залужуються з цих причин. Згідно з розрахунками (табл. 5), нині у Житомирській області потребують підтримуючого вапнування 333,5 тис. га площ із рН 5,6-6,0 та додаткового – 39,3 тис. га із рН < 4,5-5,0 [3, с. 90-91].

Кислотні дощі теж суттєво (на 1-2 одиниці *pH*) збільшують кислотність ґрунтів. При цьому в ґрунтах і ґрунтових водах різко зростає концентрація токсичних для людини сполук алюмінію, ртуті, свинцю, кадмію. Вапнування понижує кислотність, але лише тимчасово, оскільки кислотні дощі й надалі випадають. Необхідні абсолютно нові сучасні технології для запобігання вищеназаним процесам. Дослідження показують, що найбільш стрімко зростає кислотність саме на малопродуктивних землях, які осушені ще за часів радянської влади. Зanedбання нині осушувальних дренажних систем та систем шлюзного водовідведення, які мали відповідне коригування залежно від рівня ґрунтових вод, призвело до окиснення сульфідів заліза і марганцю, що у свою чергу без регулярного вапнування супроводжується утворенням сірчаної кислоти і зниженням *pH* іноді до 2-3 одиниць. Це явище дістало назву вторинної кислотності. Помітну роль у збільшенні вторинної кислотності орних ґрунтів відіграє неконтрольоване застосування фізіологічно кислих добрив без одночасного вапнування. Негативні наслідки природної, а особливо вторинної кислотності ґрунтів недооцінювалися. Погіршення стану рослинності, особливо масова загибель лісів завдають великої шкоди довкіллю. Нині вкрай необхідні довготривалі цільові програми запобігання та ліквідації кислотності ґрунтів, рік і озер всієї планети. Без цього зберегти ліси і підвищити урожайність на ґрунтах Полісся неможливо [6, с.123].

Досить розповсюдженою є ще одна генеза наявності непродуктивних земель в Україні, в тому числі і на Поліссі – через переосушення, що спостерігається при реалізації недостатньо обґрунтованих меліоративних проектів та недотриманні технологічних стандартів. Наприклад, побудова сітки занадто глибоких меліоративних осушувальних каналів або відсутність шлюзів, що регулюють стік і рівень відвідних вод неодмінно призведуть до пониження капілярної кайми. При виконанні осушувальних робіт хибно орієнтуватися лише на відведення надлишкової води. В даному випадку необхідно забезпечувати оптимальний рівень залягання ґрунтових вод на полях і пасовищах, при якому відбуватиметься підґрунтове зволоження рослин в сухі бездощові періоди [7, с.373].

Таблиця 4

Вилучення з обробітку малопродуктивної та деградованої ріллі по Житомирській області станом на 01.01.07р., тис. га

№ з/п	Адміністративно-територіальна одиниця	Усього сільськогосподарських угідь	Із них рілля	Усього малопродуктивна, деградована та забруднена радіонуклідами рілля	У тому числі малопродуктивна та деградована на рілля	Передбачається вилучити з обробітку малопродуктивної та деградованої ріллі	Вилучено з обробітку у 2003 році			Вилучено з обробітку у 2004 році			Вилучено з обробітку у 2005 році			Вилучено з обробітку у 2006 році		
							Усього	у тому числі		Усього	у тому числі		Усього	у тому числі		Усього	у тому числі	
								під залуження	під заліснення		під залуження	під заліснення		під залуження	під заліснення		під залуження	під заліснення
1	2	3	4	4а	5	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	
1	Андрушівський	76,3	64,3	6,9	6,9	5,2	0,9	0,9		1,0	0,9	0,1	0,1	0,1	0,4	0,4		
2	Баранівський	54,0	32,7	6,7	6,7	2,8			0,2	0,2		0,6	0,2	0,4				
3	Бердичівський	64,9	53,0	9,2	9,2	3,2	0,7	0,7										
4	Брусилівський	53,3	31,9	4,5	4,5	5,9			2,2	2,2		2,3	2,0	0,3				
5	Вол.-Волинський	54,3	16,8	8,6	6,9	3,1						0,8	0,5	0,3	4,	3,0	1,1	
6	Ємільчинський	99,6	68,4	0,1	0,1	5,6	0,5	0,5				1,6		1,5	4,8		4,8	
7	Житомирський	70,9	50,6	39,9	26,0	4,8			0,2		0,2	0,9		0,9	1,7	1,7		
8	Коростенський	100,6	50,2	11,5	11,5	5,7												
9	Коростишівський	51,3	41,7	45,5	7,3	1,6	1,3	1,3	0,7	0,7		0,5		0,5	0,2	0,2		
10	Лугинський	35,8	16,7	4,0	4,0	1,1												
11	Любарський	63,8	55,3	17,8	5,4	3,7	0,1	0,1		0,3	0,3	0,4	0,4					
12	Малинський	70,0	47,2	1,2	1,2	6,3	0,4	0,4				3,9	1,2	2,7	1,4	1,3	0,1	
13	Народицький	28,5	12,6	44,1	7,4	1,8	0,9	0,6	0,3						0,8	0,3	0,5	
14	Нов.-Волинський	110,9	69,0	20,2	10,2	8,7	0,1	0,1		0,9	0,9	0,1		0,1	0,2	0,2		
15	Овруцький	72,5	41,5	56,4	6,5	2,3			1,1	1,1		0,2	0,2		0,4	0,4		
16	Олевський	47,5	24,0	41,1	3,3	0,3						0,5	0,5		2,0	2,0		
17	Попільнянський	80,2	73,2	20,0	7,2	3,4	0,3	0,3		0,7	0,7							
18	Радомишльський	73,3	52,6	7,7	7,7	4,7												
19	Романівський	52,9	36,6	11,3	11,3	5,1									0,2	0,2		
20	Рудинський	83,3	70,6	7,0	7,0	3,8	0,5	0,5		0,3	0,3							
21	Червоноармійський	58,9	37,9	6,3	6,3	6,0												
22	Черняхівський	66,5	51,4	9,3	9,3	6,0												
23	Чулнівський	79,7	61,1	5,7	5,7	4,9						0,7	0,1	0,6				
	Усього	1548,9	1059,3	385,0	173,6	96,0	5,7	5,4	0,3	7,6	7,3	0,3	12,5	5,2	7,3	16,2	9,7	6,5

Джерело: за даними НДІ “Укрземпроект”.

Таблиця 5

Розрахунок потреби вапнякових матеріалів та площ, які потребують вапнування по Житомирській області на 2009-2015 рр.

№ з/п	Район	Потреба у проведенні вапнування, тис. га		Обсяг вапнування, тис.га		Потреба вапнякових матеріалів у середньому на 1 рік, тис. тонн	
		підтримуюче (рН 5,6-6,0)	додаткове (рН < 4,5-5,0)	усього	у середньому на 1 рік	норма внесення CaCO ₃	загальна потреба CaCO ₃
1	Андрушівський	19,6	0,6	33,6	6,7	4,2	28,2
2	Бердичівський	13,6	0,3	20,0	4,0	4,2	16,8
3	Любарський	13,4	0,3	20,7	4,1	4,2	17,4
4	Попільнянський	26,3	0,6	39,4	7,9	4,2	33,1
5	Ружинський	16,6	0,0	21,9	4,4	4,0	17,5
6	Чуднівський	11,9	1,4	28,8	5,8	3,9	22,5
7	Романівський	9,9	3,4	28,0	5,6	4,1	23,0
8	Житомирський	13,8	1,4	24,7	4,9	3,0	14,8
9	Коростишівський	15,0	1,2	29,5	5,9	2,4	14,2
10	Нов.-Волинський	21,7	1,4	39,1	7,8	3,0	23,5
11	Черняхівський	19,0	1,6	39,3	7,9	2,4	18,9
12	Баранівський	10,0	1,1	27,3	5,5	2,4	13,1
13	Вол.-Волинський	14,5	1,1	32,4	6,5	2,4	15,5
14	Ємільчинський	21,2	2,8	50,8	10,2	2,7	27,4
15	Коростенський	18,1	2,9	64,8	13,0	2,7	35,0
16	Лугинський	4,2	1,9	18,0	3,6	3,0	10,8
17	Малинський	16,6	3,4	44,3	8,9	2,7	23,9
18	Народицький	10,0	1,2	19,2	3,8	2,4	9,2
19	Овруцький	10,4	4,1	40,2	8,0	3,4	27,3
20	Олевський	6,0	3,7	27,2	5,4	3,4	18,5
21	Радомишльський	17,9	1,4	35,3	7,1	2,4	16,9
22	Червоноармійський	12,3	2,9	38,6	7,7	3,0	23,2
23	Брусилівський	11,5	1,0	24,0	4,8	3,0	14,4
	Разом	333,5	39,3	747,1	149,4	3,1	465,1

Джерело: за даними Інституту сільського господарства Полісся НААНУ.

Важливою умовою ефективного використання мінеральних добрив та вапнування є проведення економічного аналізу умов їх застосування, що дозволить робити це раціонально, з найбільшою користю для сільськогосподарського підприємства. Нині для основних ґрунтово-кліматичних зон Полісся використовуються результати наукових досліджень про технологічну (агрономічну) ефективність доз, строках і засобів внесення хімічних добрив та меліорантів. Однак система обліку економічної ефективності їх застосування в різних зонах України майже відсутня. Такий облік проводиться здебільшого лише на невеликих ділянках окремими сільськогосподарськими підприємствами, або науково-дослідними установами, дані яких зазвичай не узагальнюються.

Економічна ефективність від внесення хімічних речовин залежить від кількості та вартості додатково отриманої сільськогосподарської продукції і витрат, пов'язаних з їх застосуванням (придбання, транспортування, підготовка та внесення в ґрунт тощо). За належного рівня агротехніки і нормованого використання мінеральних добрив та меліорантів проріст врожаю завжди переважає понесені витрати. Адже чим більше сільськогосподарське виробництво отримає додаткової рослинницької продукції, чим нижчі затрати праці і матеріальних ресурсів при застосуванні добрив, тим вищі економічна ефективність та чистий прибуток. Однак щоб мати достовірну оцінку економічній ефективності від внесення меліоранта або добрив, необхідно враховувати не тільки кількість додатково отриманого від їх застосування врожаю, а й проаналізувати всі витрати. Тільки в цьому випадку можна зробити правильні розрахунки рентабельності рослинництва. Особливо важливе значення при цьому має такий економічний показник, як рівень господарської рентабельності застосування добрив. Він обраховується у відсотках, та вказує кількість чистого прибутку або збитків на кожен витрачену гривню. Оскільки темою наукового дослідження стала ефективність застосування малопродуктивних земель на Поліссі, доцільно буде в першу чергу звернути увагу на такий важливий важіль підвищення родючості малопродуктивних земель на Поліссі, як вапнування, або хімічну меліорацію.

Для розрахунку господарської рентабельності від внесення мінеральних добрив або хімічних меліорантів застосовується проста залежність:

$$P = \frac{a - (b + c)}{b + c} \times 100,$$

де a – вартість додатково отриманої продукції;

b – витрати на збирання, перевезення та реалізацію додатково отриманої продукції;

c – сума всіх витрат, пов'язаних із внесенням мінеральних добрив.

Однак внесений в ґрунт хімічний меліорант (наприклад каїніт) використовується рослинами не один рік. Вапнування доцільно проводити один раз в кілька років, тому під час розрахунку економічної ефективності, або рентабельності необхідно враховувати вартість додатково отриманої продукції за кілька років, а також обсяг витрачених коштів на збирання додатково отриманого врожаю. В цьому випадку формула матиме вигляд:

$$P = \frac{(a + a_1) - (b + b_1 + c)}{(b + b_1 + c)} \times 100,$$

де a_1 – вартість додатково отриманої продукції на другий рік за рахунок післядії реагенту;

b_1 – витрати на збирання, перевезення та реалізацію додатково отриманої продукції на другий рік.

За формулою рівня господарської рентабельності можливо розрахувати прибуток, який було отримано у сільськогосподарському підприємстві за рахунок внесення мінеральних добрив або хімічного меліоранту не тільки в минулому, а й у наступному році [7, с.410-411]. Нині орієнтовне економічне прогнозування можливо здійснювати методом екстраполяції. Значно точніші розрахунки можливі лише із застосуванням автоматизованих карт ресурсного забезпечення (АКРЗ) для різних сільськогосподарських культур, використовуючи програмне забезпечення *Excel*. Подібні технологічні карти ресурсного забезпечення розроблені фахівцями НДІ “Украгропромпродуктивність”. Вони успішно використовуються у різних агрокліматичних зонах України, у тому числі і на Поліссі, про що свідчать численні виробничі апробації цього програмного продукту.

Висновки.

1. Наявність на Поліссі значних масивів молопродуктивних земель, недостатня увага до них сільськогосподарського виробника свідчать про недосконалу існуючу систему землеробства та недостатність агроекономічних досліджень в цьому напрямі. Створення реальної ціни на землю через формування бонітувального кадастру земельних ресурсів, чітке регіональне врахування земельної ренти (диференціальної ренти 1, 2, монопольної та абсолютної) дасть змогу системно віродити малопродуктивні землі.

2. Приріст урожаю та економічний ефект від внесення оптимальних норм вапна неодноразово доведений багаторічними дослідженнями різних наукових установ.

3. Ігнорування хімічною меліорацією або вапнуванням, як важливим важелем у відтворювальних процесах природної родючості земель на Поліссі, призводить до більшої деградації земельних масивів, зменшення вартості таких земель і, в кінцевому результаті, вилучення їх у подальшому не тільки з орних земель, а й із земель сільськогосподарського призначення.

Перспективи подальших досліджень. Однією з проблем сучасного сільськогосподарського виробництва є формування екологічного способу мислення, становлення якого розпочалося ще в античні часи. Проте, якщо до кінця ХІХ століття ця проблема мала суто філософський характер, то нині вона перейшла у практичну площину. Людство знаходиться на тій межі, коли на задоволення матеріальних потреб їм вже може не вистачити природних ресурсів [8, с.24]. Йдеться про втрату спроможності земель до самовідтворення. Адже на сучасному динамічному етапі розвитку вітчизняного аграрного виробництва раціональне, виважене, кількісно визначене введення в дію малопродуктивних земель значно підвищить ефективність сільського господарства на Поліссі, що потребує у свою чергу подальших досліджень у цьому напрямі.

Список літератури

1. Земельний кодекс України. – Офіц. вид. – Х. : ПП “ІГВІНІ”, 2005. – 96 с.
2. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і Західного регіону України / УААН ; [редкол.: М.В. Зубець, В.П. Ситник, В.О. Круть та ін.]. – К. : Урожай, 2004. – 560 с.
3. Комплексна програма розвитку сільського господарства Житомирської області у 2009-2010 роках та на період до 2015 року. – Житомир : Рута, 2009. – 304 с.
4. Вальков В.Ф. Почвенная экология сельскохозяйственных растений / Вальков В. Ф. – М. : Агропромиздат, 1986. – 208 с.
5. Почвы Украины и повышение их плодородия. – Т. 2. Продуктивность почв, пути ее повышения, мелиорация, защита почв от эрозии и управление плодородием / [под

ред. Б.С. Носко, В.В. Медведева, Р.С. Трускавецкого, Г.Я. Чесняка.] – К. : Урожай, 1988. – 176 с. – (Лит-ра. для каб. агронома). – ISBN 5-337-00049-7.

6. Плодородие почв и пути его повышения / Всесоюз.акад. с.-х. наук им. В.И. Ленина. – М. : Колос, 1983. – 174 с.

7. Плодородие почв и эффективность удобрений на Полесье: материалы зональной научно-производственной конференции, 7-9 апреля 1966 г. – К. : Урожай, 1968. – 395 с.

8. Борисова В. А. Відтворення природного ресурсного потенціалу АПК: економічні аспекти / Борисова В.А. – Суми : Довкілля, 2003. – 373 с.

Проблемы использования непродуктивных земель на Полесье

А.А. НЕЧИПОРУК

кандидат экономических наук

М.В. НАУМЕНКО

Полесский зональный научно-исследовательский центр продуктивности АПК

Изложены агроэкономические критерии оценки малопродуктивных земель на Полесье, эффективность их полноценного использования в сельскохозяйственном производстве.

The problems of usage of the unproductive grounds on Polesye

A.A. NECHYPORUK

candidate of economic sciences

M.V. NAUMENKO

Poleskye zone research centre of productivity

It is stated agroeconomic criteria of an assessment of the unproductive grounds on Polesye, effectiveness of their adequate use in an agricultural production.